

ԱՆԻԻ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԸ

Ժ.

Փարեցի՛ք խաչին, չսանգը մօտենում է

Եւ յանկարծ բօթաբեր դոյժը ցնցեց Հայաստանի մի ծայրից մինչեւ միւսը . . .

Յոյները պահանջում են Հայաստանը: Նրանք տէր են մի թղթի, որով թուլամորթ թագաւորը՝ Յովհաննէս Սմբատը՝ իւր կնքով եւ ստորագրութեամբ վաւերացնելով, իւր մահից յետոյ Հայաստանը կտակում է Յոյներին . . . Հեշտ է ասել կտակում է . . . բայց չէ՞ որ դա մի սուն, այգի, ամալի երկիր չէր, որ այդպէս հեշտ անցնէր մէկի ձեռքից միւսը: Զէ՞ որ Հայաստանը մեռած չէր եւ չպիտի մեռնէր Յովհաննէս թագաւորից յետոյ . . . Նա ապրում էր ազատ, ինքնագլուխ եւ պիտի ապրէր:

Հայաստանը ստրկական կեանքի սովոր չէր եւ իւր ազատութիւնը այդպէս հեշտ մի թղթի զօրութեամբ չէր աւալ Յոյներին: Եւ չառեց էլ: Յոյն պատգամաւորը պահանջում էր .

— Զեւր թագաւորի տուած թղթի զօրութեամբ մերն է Անին եւ իւր շրջակայքը . տուէք մեզ եւ այն ժամանակ դուք մեծապէս կը վարձատրւիք եւ կարժանանաք մեծագոր կայսեր ողորմութեանը:

— Զէ՛, մենք մեր ձեռքով մեր տունը չենք քանդի, չենք ուզում ո՛չ ձեր ոսկիները, ոչ ձեր այտեղ դալը, հեռացէք մեզնից եւ մենք խաղաղ կապրինք ձեզ հետ, ասացին մի քանի իշխաններ. իսկ մի քանի իշխաններ պիտեւոր կախեցին եւ մտածեցին .

— Խնչ չա՛հ եթէ Գագիկը թագաւոր լինի, մենք աւելի լաւ կանենք մեծաւոր կայսեր ծառայութիւնը ընդունինք. նա մեզ առատ կ'է վարձատրի:

Յոյն պատգամաւորը ե՛ւ ճարտար էր եւ խորամանկ: Նա ցոյց տուեց նրանց փայլուն ոսկիներ եւ հայ իշխաններից շատերը հրապուրուած դրանից զրդուեցան իրենց հաւաաններից: Վրայ հասաւ եւ Վեստ Սարգիսը, որ ծածուկ զրդուում էր աւալ Անին Յոյներին: Սակայն մեռած չէր Վահրամ իշխանը: Նա բեկեալ սրտով իշխաններին ժողովի հրաւիրեց եւ յոյն պատգամաւորի անիրաւործելի պահանջը բացատրեց:

— Բարեկամիմէ՛ր, ասաց նա, լաւ կ'ոկեցէք ինչ որ անելու էք:

որպէս զի ապագայում ամօթով չմնանք եւ մեր յետնորդները մեզ անէծքով չյիշեն : Գիտէ՞ք արդեօք ինչ է պահանջում մեզանից Յոյնը : Նա պահանջում է մեր ազգի կործանումը, մեր թագաւորութեան քայքայումը : Նա ուզում է, որ մենք մեր ազատութիւնը ծախենք սնարգ . դերութեան եւ ստրկութեան , որ մենք մեր սուրը վայր դնենք եւ վիզներս դէմ տանք մեր թշնամիներին , որ նա կտրի մեր վիզը եւ բնաջինջ անի մեզ . . . ասացէ՛ք , համաձա՞յն էք :

— Ո՛չ , ո՛չ . . . լսուեցան խուլ ձայներ աջ ու ձախից :

— Եթէ ոչ, ուրեմն թող յոյն իշխանը խաղաղութեամբ գնա մեզանից եւ յայտնի մեծագոր կայսեր, որ նրա պահանջ անիրագործելի է, որ նա զուր մեր արիւնն է պղտորում, որ նա ցնորք պիտի համարի մեզանից Անին առնելու . իսկ եթէ նա կը համարձակուի կրկին ոտք դնել Հայաստան այդ պահանջներով, այն ժամանակ երգուեցէք այս խաչի վերայ, որ մինչեւ վերջին արեան կաթիլը պիտի պահպանենք մեր հայրենիքը եւ մեր ազատութիւնը : Թող կայսրը իմանա՛, որ մենք կապալինինք մեր պահապան զօրաւոր խաչին եւ զէնքը ձեռքներին կը կոռւենք մինչեւ մեր վերջին շունչը եւ նա մեր գիւղիների կոյտերի վրայ անցնելով միայն կառնի Անին եւ իւր չրջակայքը . . . Ասացէ՛ք , իշխաններ , համաձա՞յն էք , ասաց Վահրամ իշխանը եւ նրա ձայնը դողդոջաց , այն ինչ աչքերից կայծակներ էին ցուրս թռչում եւ սարսուցնում ժողովուրդն իշխանների մարմինները :

— Համաձայն ենք , Վահրամ իշխան , մենք մինչեւ վերջին շունչ կը կոռւենք մեր հայրենիքի ազատութեան համար , ասացին մի քանի իշխաններ :

— Իսկ դու ի՞նչ կասես , մեծագոր խնամակալ, իշխան Վեստ Սարգիս , դարձաւ Վահրամը եւ մի այնպիսի հայեացք ձգեց նրա վրայ , որ նա իսկապէս պիտի սարսռար , սակայն Վեստ Սարգսի գէմքի մի մկանունքն էլ չշարժուեց : Նա փորձուած եւ խորամանկ էր : Նա գիտէր այգպիսի գէպքերում իրեն պահել :

— Ո՛հ , Վահրամ իշխան , քո բերանով Աստուած ինքն է խօսում եւ ես էլ անէծք եմ թողնում այն իշխանի պիտին , որը իւր ձեռքով իւր տունը կը քանդի եւ Անին իւր 4001 եկեղեցիներով Յոյններին կը յանձնի : Վա՛տ եւ անարգ է այն Հայը , ով կը դաւաճանի իւր հայրենիքին :

— Իսկ զո՛ւ , Վեհափառ Տէր , ի՞նչ կասես միւր վճռին , դարձաւ Վահրամ իշխանը Պետրոս Կետաղարձ Կաթողիկոսին , որ ներկայ լինելով ժողովին , լուռ լսում էր իշխաններին խորհուրդը :

— Իշխաններ , այդ թուղթը , որի զօրութեամբ Յոյնները պահանջում են Անին եւ իւր չրջակայքը իմ ներկայութեամբ է դրուած եւ ես մեղաւորս ոչ մի կերպ չկարողացայ մեր հանգուցեալ խաղաղութիւն համուզել , որ դա աղիակործան մի թուղթ է : Նա զրեց այդ թուղթը եւ իւր

կարճամեայ հանգստութիւնը չատ թանկ գնեց : Բայց այժմ լաւ պիտի մտածէք , որ Յոյները այլ եւս ձեռք չեն վերցնի այդ պահանջից , ուստի եթէ դուք ձեր մէջ զգուժ էք մի ոյժ , եթէ ձեր մէջ կը լինի անքակտելի միաբանութիւն Յոյներին դիմադրելու , այդ զէպրում ես համաձայն եմ ձեր վճռին եւ օրհնում եմ ձեր միաբանութիւնը : Իսկ եթէ ձեր մէջ ընկնելու է երկպառակութեան չար որոմը եւ ռանառակ է լինելու Հայաստանը , այդ զէպրում մնում է ինձ լսել եւ ձեր յանդանքը ձեռք վզով փաթաթել :

— Դաւաճանը իւր արժանաւոր պատիժը կը ստանայ , Վեհափառ Տէր , եւ քանի Վահրամ իշխանը կենդանի է , Յոյները Անուոյ տէրը չեն դառնալ : Մեր գահը թէեւ թափուր է , բայց նա տէր ունի : Գազիկը նրա օրինաւոր ժառանգըն է եւ պիտի ժառանգի այդ գահը , ասաց Վահրամը եւ հրամայեց յոյն պատգամաւորին ժողովի հրաւիրել :

Անցաւ մի փոքր ժամանակ եւ յոյն իշխանը խորհրդարան մտաւ եւ մի սեռակ դռող արճամարական հայեացք ձգելով չորս կողմը , հարցրեց .

— Ինչո՞ւ համար են կանչում ինձ հայ իշխանները :

Վահրամ իշխանի ղեմքի գոյնը թռաւ . թորկութեան շանթեր անցան նրա ղեմքի վրայով ու բարկութիւնից ատամները կրճատցրեց :

— Դուք մեղանիջ պահանջում էք Անին , այնպէս չէ՞ :

— Պահանջում ենք , որովհետեւ մերն է , միթէ՞ կը յանդգնիք ղեմ կենալ մեծազօր կայսեր հրամանին :

— Յոյները Անինն չեն տիրանալ , յայտնեցէք կայսերը , որ այդ ցնորքը հանի իւր մաքից , պատասխանեց Վահրամը :

— Ինչպէ՞ս . . . դուք անարդ իշխաններդ յանդգնում է՞ք մեր կայսեր ղեմ գնալ , ասաց յոյն իշխանը արճամարական ժպիտ արձակելով ղէպի Վահրամ իշխանը :

— Իշխա՛ն յեղուից չափ դիր , ճանաչելի թէ դու որտեղ ես գաղնուում , պատասխանեց Վահրամ իշխանը մինչեւ ակնջները կարմրելով :

— Ի՛նչ , ես պիտի վախենամ անարդ Հայերից . . .

— Լո՛ւի՛ր , ապա թէ ոչ շանառակ կանեմ քեզ , գոռաց Վահրամը եւ սուրը պատեանից հանելով ուղղում էր յարձակուել յոյն իշխանի վրայ , որը համարձակուում էր անարդ լեզու բանեցնել ղէպի Հայերը , սակայն այդ միջոցին մէջ ընկաւ Վեստ Սարգիսը եւ նրանց բաժանեց : Յոյն իշխանը , որ երկիւղից թաղնուել էր Վեստ Սարգսի ետեւը , այժմ սիրտ առած իւր սուրն էր մերկացրել եւ գոռում էր :

Բայց Վեստ Սարգիսը նրան դուրս տարաւ եւ քիչ ժամանակից յետոյ ժողովն էլ փակուեցաւ :

Հայաստանի դրութիւնը տագնապալից էր . . . վտանգը մօտենում էր :

ԺԱ.

Լեռների աւազակը

»

Հայաստանի Չորրորդ Հայր նահանգում, Տօրոս լեռներից գէպի հիւսիս, Պաղին կամ Բաղնիսառուն գաւառում, անմասնելի լեռների զլխին բարձրանում էին մի քանի անմասնելի բերդեր ուր իշխում էին Հաբէլ իշխանը եւ իւր որդիքը՝ Հարպիկ, Դաւիթ, Լեւոն եւ Կոստանդին։ Շըրջակայ թշնամիներից ոչ մէկը չէր համարձակուում խանգարել այդ քաջերի անդորրութիւնը, Թաթարն ու Յոյնը խոյս էին տալիս դրանց երեսից, լսելով նրանց արիւնածարաւ գործերը եւ զուեր համարելով նրանց, անուաններից անգամ զոգում։ Վա՛յ էր նրան, ով կընկնէր այդ շորս եղբայրների սրերի բերանը, նրան էլ ազատում չկար եւ սրի մի հարուածը վերջ էր դնում նրա կեանքին։

Ըթին անտառներում եւ լեռների խոր ձորերում ու ձերայերում առատութեամբ թաղնւում էին վայրի կենդանիները, որոնք չէին համարձակուում Հաբէլի որդիների ահից գլուխները դուրս բերել։ Նրանք գիտէին, որ մահաբեր նեաւը վերջ պիտի դնէր իրենց կեանքին։ Թռչունները միայն ազատ երգում էին անտառների մէջ եւ իրենց ճառագիւնով թնդապնում օդը։ Նրանք ազատութիւն էին վայելում աղաւաղ, նրանք գիտէին, որ Հաբէլի որդիքը իրենց ձեռք չեն աւել եւ թէ ուրիշներն էլ չէին համարձակի խանգարելու իրենց հանգստութիւնը։ Եւ յիշաւ, Հաբէլի որդիքը որքան արիւնածարաւ էին, այնքան բարի եւ խղճով։ Նրանք անխնայ կոտորում էին վայրենի գաղաններին, բայց ձեռք չէին տալիս անմեղ թռչուններին։ Այդպէս էլ վարւում էին մարդկանց հետ։ Հայ շինականներին հոգու չափ սիրում եւ պաշտպանում էին, իսկ Յոյններին եւ Թաթարներին տալով ստոմբ։ Նրանք ծարաւի էին դրանց արեանը բայց աւելի ծարաւի այն հայ իշխանների արիւնով, որոնք գաւառաւորում էին իրենց ազգին։ Եւ այդ էր պատճառը, որ նրանց որդան սիրում էր գեղջուկը, այնքան առում էին Յոյններն, Թաթարները եւ հայ գաւառան իշխանները, որոնք դրանց անունը « աւազակներ » էին հռչակել։

Եւ ահա աղաւաղ, լեռների ձերային բարձրանում է Արշնոյ ամրոցի հսկայ պարիսպները, որի զլխին պատուում է բարձրաթուիչ արծիւը եւ իւր սրառես աչքերով որս փնտրում։

Հաբէլ իշխանը կանգնած է աշտարակներից մէկի վրայ եւ գոհ սրբտով հեռուն դիտում, այն ինչ իւր երեք որդիքը՝ Հարպիկ, Դաւիթը եւ Կոստանդինը խորին ակնածութեամբ կանդնած են իրենց հօրից մի փոքր հեռու եւ լուռ իրենց հօր հրամանին են յապատում։ Բաւական է մի փոքրիկ նշան, մի ակնարկ, որ երեք որդիքն էլ որդիական ակնածութեամբ

իրենց ցած գլորին աշտարակի բարձրութիւնից : Հարէլը նայում է բաւականութեամբ դէպի իւր ռաքերի-տակ տարածուած լեռները ծերպերը, ուր խոխոչալով վազում են լեռնային առուակները եւ իբրեւ մի սպիտակ ժապաւէն ոլորում լեռների չորս կողմը : Հարէլը գոհունակութեամբ շփում է իւր ալեղարդ մորուսը եւ ապա ականաջից հայեացքը վեր բարձրացնում, ուր գեռ պտտում էր արծիւը : Յանկարծ նրա դէմքը մի ցընցիւն է ստանում եւ նրա խոբխոս դէմքի վրայ անցնում ժպիտի նման մի բան, ապա դառնալով դէպի որդիքը ասում է .

— Որդիք, մօտ եկէք :

Երեք որդին էլ մի ակնթարթում մօտ են վազում եւ ձեռքերը կրծքին խորին ակնածութեամբ գլուխ տալիս հօրը :

— Ետեցէ՛ք վեր, տեսնո՞ւմ էք այն արծուին, որ մեր գլխին է պտտում. նա որս է փնտռում : Հարէլի որդուց ներկայութեամբ նա ուզում է յափշտակութիւն անել, բայց չէ՞ որ նրան այդ իրաւունք չէ տրուած :

— Այո, հայրիկ, նա չի համարձակուել, պատասխանում է Հարպիկը՝ մեծ որդին եւ կրկին գլուխ տալիս :

— Հը՛մ, բայց նա մեզ չի ճանաչում, մեր իբրաւունքները ուզում է ոտնատակ տալ եւ թոցնել մեզանից մի որս :

— Նա կը պատժուի, հայր, եթէ իրաւունք կը տաս, խօսեց կրկին Հարպիկը :

— Այո, պէտք է պատժել, պէտք է սովորեցնել թէ ո՞վ է ապրում այս աշտարակում, ասաց Հարէլը եւ հեղնական կերպով դիմելով բոլորին աւելացրեց .

— Բայց ո՞վ արդեօք ձեզանից մի նետի հարուածով ցած կը գլորի նրան իւր բարձրութիւնից :

— Ե՛ս, հայրիկ, ասաց Հարպիկը աչքով չափելով արծուի հեռաւորութիւնը :

— Եւ ես, պատասխանեց միջակը :

— Եւ ես, յետ չմնաց փոքրը եւ նրա սիրտը թունդ առաւ թէ արդեօք կը բաղդաւորեցնի՞ր հայրը, այդ գործը իրեն յանձնելով :

— Ինչպէս տեսնում եմ բոլորդ էլ պատրաստ էք, եւ եթէ Լեւոնիկս էլ այստեղ լինէր, նա էլ յետ չէր մնայ. բայց նա լաւ գործի է : Դէ՛հ, Կոստանդին, սկսիր, այդ պատիւը քեզ եմ տալիս, ինչպէս ամենափոքրին : Նա տեսնում եմ որ աչքերդ անհամբերութիւնից փայլում են, ասաց Հարէլը :

Կոստանդինը էլ սպասեցնել չսուեց : Նա վերցրեց նետը, դրեց աղեղի մէջ եւ մի վայրկեան դիտեց արծուի նպտոյթի ձեւը : Հայր եւ որդիք հետաքրքրութեամբ նայում էին թէ արդեօք չի՞ վրիպի նա նշանից : Արծիւը բաւական բարձր էր :

Յանկարծ կոստանդինը հաստատուն ձեռքերով քաշեց լարը, նշան դրեց եւ բաց թողեց նեւը: Նեւը սլացաւ վե՛ր եւ մի քանի վայրկեանից յետոյ հայր եւ որդիք տեսան, որ թռչունների թագաւորը տատանուեց, երերաց եւ ուժգնութեամբ ցած սլացաւ. մի քանի վայրկեան էլ եւ նա ընկաւ Հաբէլի ոտքերի տակ . . .

Հաբէլը տեսաւ, որ արծուի կրծքին մխուած է կոստանդինի արձա-
կած նեւը եւ նրա կրծքից բղխում է արիւնը:

— Ապրիս, զաւակս, գու արժանի ես իմ որդի կոչուելու, ասաց հայրը:

Կոստանդինը մօտեցաւ հօրը, ծւռնկ չոքեց եւ համբուրեց հօր ձեռքը,
իսկ հայրը նրա ճակատը:

Տիրեց մի փոքր լռութիւն: Հաբէլը կարծես առժամանակ մոռացաւ արծուին եւ նրա դէմքին վրայ մի մի՞նն ամպ անցաւ: Երեւում էր, որ մի ինչ որ բան անհանգստեցնում էր նրան, որ մի ինչ որ յուզում էր նրա սիրտը:

— Հարպիկ, բաւական ժամանակ է մենք տեղեկութիւն չունենք Շիրակից. այդ բանը շատ անհանգստեցնում է ինձ. արդեօք ի՞նչ է պատահել այնտեղ, ասաց Հաբէլը դիմելով որդուն, սակայն առանց երեսը դէպի նա դարձնելով:

— Այո, հայր, մի քանի ամիս ինչ ես վերադարձել եմ եւ նրա-
նից յետոյ դեռ լուր չունինք, թէ եւ Վահրամ իշխանը խոստացաւ շուտ շուտ տեղեկութիւն տալ մեզ:

— Երեւում է որ այնտեղ կարեւոր բաներ են պատահել եւ Վահ-
րամ իշխանը միջոց չունի մեզ տեղեկացնելու: Բայց դու չի՞ս կարօտու՞մ
Գոհարիդ, դարձաւ Հաբէլը եւ շեշտակի նայեց աւագ որդու աչքերին:

Հարպիկը ամօթխածութիւնից մինչեւ ականջները կարմրեց:

— Ա՛, . . . տեսնում եմ որ սրտիդ լարերից խօսեցի, բայց համ-
բերութիւն ունեցիր եւ ամէն բան լաւ կերթայ:

— Շտապելու բան չկայ, հայրիկ, դեռ կարեւոր դործեր կան:

— Ի՞նչ գործեր, զարմացած հարցրեց հայրը:

— Յոյները կրկին հանգրտա չեն մնում, նրանք նորերս մեր կալ-
ուածների վրայ յարձակում գործեցին:

— Ի՞նչպէս . . . յետոյ . . .

— Յետոյ, նրանք ստացան իրենց արժանի հատուցումը:

— Հը՛մ . . . ինչ Յովհաննէս թագաւորը վախճանուել է, դրանք
երես են առել. պէտք է դրանց դաս տալ, ինչպէս երեւում է նախկին
դասերից չեն խրատուել:

— Այո, հայրիկ, լուրերին եթէ նայինք, Յոյները մտադրում են
յարձակուելու նաեւ մեր բերդերի վրայ եւ ինչպէս ասում են, այդ բանին
• գնում է եւ հայ իշխանները մէկը:

— Ո՞վ :

— Թլպաղտոյ բերդի իշխան Թորոսիկը :

— Թորոսիկը . . . եւ ի՞նչ է ուղում դա . միթէ՞ ցանկանում է որ մեր բերդերը Յոյներին տանք եւ նրանք մեզանից առնելով իրեն նրամեցնեն :

— Նա յիմարացել է , հայրիկ , եւ ուղում է Վասակներին , Մեհրուժաններին դասակից լինել : Նրանց դափնիները Թորոսիկին հանգըստութիւն չեն տալիս :

— Իսկ նրա որդի՞ն, Ստեփանիկը, չէ՞ որ նա մեզ մօտ պատանդ է :

— Որդին հօր արիւնից չէ : Ստեփանիկը ամենահայրենասէր երիտասարդներից մէկն է եւ նա ասում է հօրը :

— Ասո՞ւմ է . . . Այդպէս էլ պէտք է , բայց հարկաւոր է զգոյշ մնալ : Ո՞վ գիտէ ինչ կարող է պատահել :

— Նոյն երաշխաւոր եմ Ստեփանիկի համար , հայր , նա չէ ուղում մինչեւ անդամ իւր հօր երեսը տեսնել : Նա նրան դաւաճան է անուանում :

— Հաւ : Բայց անհա ով որ մեր ամրոցն է բարձրանում :

Հրամայեց բանալ գոնեքը եւ ընդունել :

Կրկին լուսթիւն տրեց : Հաբէլի որդիներին մէկը իսկոյն հեռացաւ եւ կարճ ժամանակից յետոյ դարձաւ մի յաղթանդամ մարդու ուղեկցութեամբ : Անձանօթ մարդը դեռ հեռուից նկատելով Հաբէլ իշխանին կանչեց .

Ինձ մի հարցնէք ով եմ ես . . .

— Խենթն է , ասաց Հաբէլը եւ ժպտաց :

Խենթը մօտեցաւ Հաբէլ իշխանին , ձեռքերը կրծքին դրեց եւ խոր զլուխ տուեց :

— Բա՛րեւ , խենթ , բարե՛ւ . հը՞ , կրկին խե՞նթ ես թէ խելօքացել ես :

— Տեղ կայ խենթ , տեղ կայ խելօք , իսկ տեղ կայ ոչ խելօք եւ ոչ խենթ . . . բայց ասացէք Վահրամ իշխանի նամակը :

Հաբէլ իշխանը կարդում էր նամակը եւ նրա գէմքը հեռզնեւէ դուռնաւում : Բարեկութեան ակիքները անցնում էին նրա գէմքի վրայով եւ նրա աչքերը կատաղութեան շանթեր էին արձակում :

Հարպիկ իշխանը նայում էր հօր գէմքին եւ նրա սիրտը փուլ էր գալիս : Նա զգում էր , որ օտարոտի անցքեր են պատահել Հայաստանում : Արդեօք իւր Գոհարիկի հետ ոչինչ չէ՞ պատահել :

— Հաբէլ իշխանը վերջոյրեց կարգալը եւ դառնալով որդուն ասաց :

— Հարպի՛կ , որդիս , գու պէտք է իսկոյն եւ եթ ուշանաւ Անի , Գործերը խիստ ծանրանում են . Յոյները ուղում են Հայաստանի սէրը դառնալ , իսկ Վեստ Սարգիս իշխանը , Հայոց Թագաւորութեան խնա-

մակալը գաղտնի օգնում է նրանց, յուսալով որ նրանք Հայաստանի
թագը կը գնեն նրա գլխին: Բայց վա՛յ է դաւաճաններին . . .

— Իսկ դո՛ւ, Դաւիթ, դարձաւ Հաբէլը միւս որդուն, ամրացրու
մեր բերդերը եւ գնդերս պատրաստ պահիր հարկաւոր դէպքում օգնու-
թեան գնալու Վահրամ իշխանին: Հայաստանի սիրտն Անին է, եթէ
Անին խլուի մեղանից, ամէն ինչ կը վերջանայ: Սիրտը դադարելուց
յետոյ մարդս չի կարող գոյութիւն ունենալ: Լաւ տեղից են բռնել ան-
պիտան Յոյները:

Հաբէլ իշխանը վեր կացաւ եւ գտնալով խենդին ասաց .

— Լաւ լուրեր չես բերել, խենթ, հետեւիւր ինձ, պէտք է այդ
մասին մանրամասն խօսել:

Նրանք հեռացան աշտարակից, իսկ փոքր ժամանակից յետոյ երկու
ձիաւոր դուրս գալով Արդնոյ ամրոցից, ձիերի գլուխները դարձրին դէպի
Անւոյ ճանապարհը եւ սլացան առաջ:

Ձիաւորներից մէկը Հարսիկ իշխանն էր, իսկ միւսը Ստեփանիկը
դաւաճան Թորոսիկ իշխանի որդին . . .

ԺԲ.

Դաւաճանը հրճուում է

Վեստ Սարգիս իշխանը մտազրառ իւր սննեակում էր նստած: Նա
թիկն էր տուել թանկագին օթոցին եւ աչքերը մի կէտին յառելով՝ մտա-
ծում էր: Ծանր էր դաւաճանի դրութիւնը . . . Նրա սեւ սրտի մէջ
խիղճը երբեմն երբեմն թոյլ կերպիւ շանթում էր, բայց անհետք, առանց
նշան թողնելու — կորչում, չքանում: Նրա հոգու մէջ բոյն էր դրել
սեւ փառամոլութիւնը, որը խեղտում, ոչնչացնում էր ամէն մի լաւ
զգացմունքի նշան: Բայց դաւաճանի սիրտն էլ մարդու սիրտ է, այնտեղ
էլ գոյութիւն ունին արաստուքն ու ուրախութիւնը, խիղճն եւ ան-
խըղճութիւնը: Նա էլ երբեմն լալիս է, երբ տեսնում է անմեղ զոհի
տանջանքն ու շարժարանը եւ նրա հետ շանջում եւ ուրախանում:
Վիշտը նրա սիրտն էլ է կրծում եւ դառն մտածութիւնները նրա արեւնն
էլ սառցնում երակների մէջ . . .

Վեստ Սարգիսը այդ իսկ բոլորին իւր անելիքի, իւր դերի մասին
էր մտածում: Նրա գլխի մէջ մտքերը այդ իսկ բոլորին ահարկու կռիւ
էին մղում, իսկ իւր կամքը ծիւղում էր այդ մտքերի մէջ: Նա դեռ չարա-
գործութեան առաջին աստիճանների վրայ էր կանգնած: Նա դեռ մի
քայլ էր արել, մի փոքրիկ քայլ դէպի դաւաճանութիւնը, դէպի վա-
տութիւնը, եւ այդ տեղ նա կանդ առնելով տեսնում էր երկու ճանա-
պարհն էլ: Նա զգում էր, որ այդ կանդնած տեղից դեռ հնարաւորու-

Թիւն կայ ետ դառնալու . զեռ կարելի է միւս ճանապարհով դնալ, այն ինչ եթէ մի քայլ էլ դնէր, այն ժամանակ ուշ կը լինէր : Նրա աչքերի առաջ պարզ կերպիւ պատկերանում էր երկու ճանապարհն էլ . նա տեսնում էր որ մի ճանապարհը տանում էր դէպի համեստ բայց պատուաւոր կեանքը, այն ինչ միւս ճանապարհը դէպի փոռքը, թագաւորական դահլէ : Բայց . . . բայց առաջին ճանապարհի վրայ փռուած էին երկներանգ ծաղիկներ . իսկ երկրորդ ճանապարհի վրայ գիւղերի կոյտեր, որոնց վրայ կոխկուտակով նա պիտի հասնէր այն դաժն, որը փայլում էր հեռւում . . . Ո՞րն է լաւ : Գնալ դէպի ծաղիկազարդ ճանապարհը եւ հանդիստ, պատուով վերջ դնել իւր մարմնաւոր կեանքին թէ կոխկուտակ արիւնաթաթաւ գիւղերը, լսել վիրաւորների դառն, ազնկտուր հառաչանքները եւ արիւնոտ գահերով բազմել փայլուն դաժի վրայ . . . Ահա թէ ինչը տանջում էր այդ բոպէին Վեստ Սարգսին եւ չփոթում նրա սիրան ու հոգին . . .

Եւ երկուր ժամանակ բուռն կերպով ընդհարում էին այդ մտքերը այնպէս, ինչպէս ուլկիանի ահեղ ալիքները ծփում են, զիպչում իրար, ոչնչանում եւ կրկին ժանտ օձի նման գլուխները վեր բարձրացնում . . .

— Ո՞չ, Մի քայլ առաջ եմ գնացել եւ էլ ետ դառնալ անհնարին է : Յիմարութիւն կը լինի իմ կողմից ետ դառնալ : Հայաստանի գահը ի՞նձ պիտի պատկանի կամ ոչ ոքի : Ես գիւղերից պիտի ինձ համար պատուանդան չինեմ եւ հասնիմ այդ գահին : Եւ իմ անյողողող կամքը չի ընկճուի երբէք, եթէ տեսնեմ, որ ամբողջ Հայաստանը մոխրի եւ աւերակների կոյտ է դարձել : Վեստ Սարգսը չի թոյլ տայ, որ խելացիորդ պատանին մառանգի գահը իսկ ինքը նրան ստորագրեալ . . . Ես պիտի գնամ առաջ, պիտի հասնիմ նպատակներիս դանդաղ, բայց հաստատուն քայլերով : Արաքուստ գա՛նի պաշտպան իսկ ներքուստ գահը մառանգող : Ահա իմ ծրարերը, ահա իմ նպատակը : Եւ վա՛յ նրանց, ուրիշ իմ ճանապարհի վրայ կը յանդիմնեն : Նրանց փրկութիւն չկայ : Եռտով կանայստանայ իմ ճանապարհից Գողգիկը եւ Վահրամը եւ այն ժամանակ, երբ կը հասնիմ ցանկացած նպատակիս, վա՛յ այն իշխաններին, որոնք պաշտպանում էին Վահրամին եւ Գողգիկին :

Վեստ Սարգսը վեր կացաւ եւ սկսեց չրջել սենեակում, այդ ժամանակ սենեկի դրան վարդոյրը ետ քաշուեցաւ եւ մի գլուխ երեւաց, որը հետաքրքրութեամբ Վեստ Սարգսին էր նայում, սակայն Վեստ Սարգսը իւր մտքերի հետ ընկած չէր նկատում նրան :

— Իշխան, ասաց այդ մարդը եւ ներս մտաւ սենեակ :

Վեստ Սարգսը կանգ առաւ եւ նայեց այդ մարդուն : Մի բոպէում նրա կիճիւնները բարձրացան եւ նա իրան հանդիստ դէմք տուեց :

— Եղօ, բարի ես եկել, նստի՛ր ականնեք ինչ նոր լուր ես բերել : Լրտեսը եւ իշխանը նստեցան :

— Վահրամ իշխանը մեծ պատրաստութեան մէջ է. Տէր, նա կարծես հետ է քաշել, որ դու ձգտում ես գահը ժառանգել :

— Ի՞նչպէս :

— Վահրամ իշխանը մի քանի իշխանների եւ Պետրոս կաթողիկոսի հետ խորհրդակցելով ուզում են Գագիկին Անի բերել եւ թագաւոր օծել :

— Այդ անմիտ աղայի՞ն . . .

— Նրանք այդ անում են, որ գահը թափուր չհամարուի եւ ոչ ոք աչք չուենենայ այդ գահի վրայ :

— Իսկ ո՞ւր է այժմ Գագիկը :

— Յայտնի չէ : Ո՛հր սպանութեան փորձը չյաջողելով նրան ս. Անապատի վանքից հեռացրել են, բայց թէ ո՞ւր — յայտնի չէ : Նրանք այժմ խիստ զգոյշ են եւ ամէն միջոց ձեռք են առել զաղտնի պահելու Գագիկ Բագրատունու տեղը :

— Հը՛մ . . . Այդ երեխային թագաւոր են ուղում օծել՝ . . . բայց Վահրամը այդ չի կարող անել : Եւ կը խանգարեմ նրան, մինչեւ յաւանական զօրքերը վրայ կը հասնեն : Չէ՞ որ Վահրամը անպատուեց Յունաց պատգամաւորին : Միթէ՞ կայսրը հանգիստ կը թողնի Անին եւ չի պատժի Վահրամին :

— Այո, իշխան, եթէ Յունաց զօրքերը չուտ հասնին, Վահրամը իւր նպատակին չի հասնի : Նա ինչպէս գահի պաշտպան նախ պիտի Յոյների հետ կռիւ մղի, նրանց հեռացնի, ապա թէ մտածի Գագիկին թագաւոր օծել :

— Բայց ո՞վքեր են Վահրամին համամիտներ :

— Շատ իշխաններ, որոց թիւը մօտ երեսունն է հառնում :

— Հա՛, հասկանում եմ, բոլորն էլ իւր ազգականներն են :

— Չէ՛, իշխան, կան եւ ոչ ազգականներ, մինչեւ անգամ հեռու Տօրոս լեռներից էլ համամիտներ կան Վահրամին :

— Ո՞վքեր :

— Պաղին գաւառի իշխանը՝ Հարէլը իւր որդւոց հետ :

— Այդ աւաղակն՞քը :

— Այո, որոնք պատրաստ են իրենց կեանքը դնելու գահը պաշտպանելու համար :

— Լաւ, դրանց դատաստանը Յոյներին կը տամ : Նրանք զիտեն թէ ինչպէ՞ս պէտք է պատմի աւաղակներին եւ չուտի նրանց ամբոյցները մոխրի կոյտեր կը դառնան :

— Այդպէ՛ս էլ պէտք է, մինք մեր ձեռքով ոչինչ չպիտի անենք բայց միեւնոյն ժամանակ զոյոյ լինենք, որ չիմանան թէ քո մատը խառն է : Վահրամ իշխանը շրջապատել է իրեն լրտեսներով :

— Ովքե՞ր են այդ լրտեսները, արհամարելով հարցրեց Վեստ Սարգիսը :

— Շատերը : Մինչեւ անգամ օրիորդներ . . .

— Ի՞նչ օրիորդներ :

— Դու յիշո՞ւմ ես , իշխան , երբ մենք ձկնորով գնում էինք Գաղիկին միւս աշխարհ ուղարկելու եւ ճանապարհին , Անիի գոներւոյ մի փոքր հեռու մենք կանգ առանք դարբնոցի առաջ , Յիշո՞ւմ ես նոյնպէս , որ երբ քո ձին պայտեց ծերունի դարբինը լեզանից փող չէր ուզում վերցնել եւ բացի դրանից մի քանի քայլ չարած քո ձիու պայտը վայր ընկաւ : Ահա այդ խուղը խակպէս մի լրտեսարան է , որը հսկում է թէ ո՞վ գնում դալիս Անի՝ եւ խնդրոյն տեղեկացնում են Վահրամ իշխանին , Այդ ծերունի դարբինը մի աղջիկ ունի , որ գողանի յարաբերութեան մէջ է Վահրամի զստեր Գոհարիկի հետ :

— Հասո՞ւն աղջիկ է :

— Հասուն եւ սիրուն :

— Հը՛մ , դա պէտք կը դայ յոյն իշխանին նուիրելու : Պէտք է կրակ տալ դրա խուղը եւ օրիորդին մեր բանտերից մէկը փոխադրել մինչեւ որ կերեւան Յունաց բանակները եւ յոյն իշխանները :

— Բայց պէտք է շտապել , տէ՛ր :

— Այո՛ , պէտք է շտապել եւ այդ գործը դու պիտի կատարես : Վերցրու հինգ ձիւաւոր եւ զգոյշ մօտեցէ՛ք խուղին . նախ օրիորդին կապեցէ՛ք եւ ապա կրակ տուէ՛ք խուղը :

— Իսկ հօ՞րը :

— Հօրը գտնակի մի հարուածով սատակեցրէ՛ք , Թող նա իմանայ , որ Վահրամը այնքան անզօր է , որ իրեն չի կարողանում օգնել :

Եղօն վեր կացաւ :

— Բայց , Եղօ , զգոյշ կացիր , գործը շինելու տեղ չքանդես : Գաղիկին չկարողացար սպանել , գոնէ տեղը իմացիր : Դե՛հ , դնա , յոյս ունիմ որ առանց աղմուկի շուտով օրիորդին մեր ներքին նկուղներից մէկում կը տեղափոխես :

— Վստահ եղիր , Տէր , ասաց Եղօն եւ շուտով անյայտացաւ այնպէս ինչպէս յայտնուել էր :

ԺԳ.

Յափշտակութիւն

Անիի եւ նրա շրջակայքի վրայ խորին խաւար էր տիրում :

Ամեն տեղ հանգրցած էին ճրագները , ամեն տեղ դադարած էր շարժողութիւնը , Քաղցր ներքը պատել էր ամենքին եւ նրանց տարել երազական այն աշխարհը , ուր տիրապետում են ե՛ւ սարսափներ , ե՛ւ անուշ երջանկութիւն . . . Քնած չէր միայն Լուսինը , որ ճրագի աղօտ լու-

սաւորութեան տակ նստած, ձեռքը դրել էր ծնօտին եւ իւր սեւ սեւ մեծ աչքերով նայում էր դուրս, դէպի խորին խաւարը ուր տիրում էր խորին խաղաղութիւն . . . Բայց խաղաղ չէր նրա սիրտը, նրա հոգին : Մասաղ սիրտը կարծես մօտալուստ փոթորիկներ էր գուշակում եւ խռովում նրա հոգին : Նրա հայրը՝ դարբին Ղեւոնդը վաղուց քնած էր, այն ինչ ինքը քնել չէր կարողանում : Երազի նման նրա աչքի առաջ անցնում էին իւր մանկական կեանքի ուրախ պատկերները, երբ նա անհոգ թըռչնիկի նման վազվզում էր կանաչապատ դաշտերով եւ ձորերով եւ դաշտերում ծաղիկներից փնջեր կաղմելով տալիս էր մօրը եւ կամ պսակներով զարդարում իրենց սրելիի կովի գլուխը . . . Անցան այդ օրերը, երջանիկ օրերը, երազի նման չքացան նրանք եւ ինքը հասունանալով ճաշակեց կեանքի համը : Ա՛խ, այդ համը շատ դառն եւ վատաբոյ է, խոր կակիծներ են պատճառում մասաղ կեանքին եւ ընկղմում իրեն մըտածմունքի ծովը . . . Բայց ինչո՞ւ, ի՞նչ պատճառաւ, երբ նա փոքր էր չգիտէր վատանալ, ցաւել ու տրամել . . . Մի՞թէ վարդը բացում է միայն արամեւու եւ ցաւելու, մի՞թէ կուսական սիրտը հասունանալով միայն պիտի արտաբերէ ցաւի եւ խորին վիշտը կեղեքի նրա հոգին . . .

— Ո՛հ, ինչո՞ւ ես քնել չեմ կարողանում, ուզում եմ քնել բայց քունը փախչում է աչքերիցս : ուզում եմ մոռանալ աշխարհը, ե՛ւ վիշտ, ե՛ւ տրտմութիւն, սակայն դրանք նոր ոյժով կեղեքում են հոգիս եւ վրդովում սիրտս . . ., ասում էր Լուսիկը եւ նրա սիրուն աչքերից հեղում էին արտասուքի աստտ կաթիլներ :

Լուսիկը լալիս էր, ո՞վ դիտէ ինչո՞ւ : Իւր գիծ Սահփանիկին էր կարօտել թէ մօրն էր յիշում — յայտնի չէր, միայն այս դիչեր խիստ տրտում, խիստ յուզուած էր երեւում, զգում էր, որ իւր սրտիկը այս գիշեր խիստ արագ էր բարախում :

— Ո՛հ, Աստուած իմ, ինչ պիտի պատահի ինձ հետ, ասաց ինքն իրեն Լուսիկը եւ բռնեց իւր սիրտը, կարծես նա փախչելիս լինէր իւր նեղ կապանքներից :

Անգիտակցաբար նա իւր սւշադրութիւնը մի կէտի վրայ դարձրեց եւ սարսուցաւ : Կարծես նրա սիրտը կանգ առաւ :

Նա իւրեանց խուզից մի քանի քայլ հեռու ստուերներ նկատեց, որոնք լուռ խորհրդակցում էին իրար հետ : Եւ Լուսիկը պարզ լսեց թէ ինչպէս նրանցից մէկը ասում էր միւսին .

— Զգո՛յշ կացէք, օրիորդին մնաս չհասցնէք. նա պէտք է ողջ հասնի մեր իշխանին :

Լուսիկը տեղն ու տեղը մնաց սասած : Մի վայրկեան երկիւղը պաշարեց նրան եւ քիչ մնաց խեղքը կտրցնէր. ապա նա մի ոտսիւն դործեց դէպի հօր անկողինը եւ հրելով նրան կանչեց .

— Հայրի՛կ, հայրի՛կ, վեր կաց, վտանգը մօտ է մեզ . . .

Քնաթաթախ վեր թուա դարբին Ղեւոնդը եւ դեռ շփոթուած կանգ-
նած էր սենեկի մէջ , երբ դուռը ահագին ճարճափունով ջարդ ու փշուր
եղաւ եւ մի քանի մարդ ներս մտան սենեակ : Ծրագը հանգաւ եւ մթու-
թեան մէջ սկսուեց կռիւը :

Բայց անգէն քնաթաթախ դարբինը ոչնչով չկարողացաւ գիմացրել
չորս թէ հինգ մարդու , որոնք սրի մի քանի հարուածներ տալով վայր
դլորեցին նրան : Դարբինը ընկաւ արեան մէջ շաղախուելով եւ սկսեց
փորսոդ տալով անդիտակցաբար դուրս սողալ , այն ինչ աւագայնեքը
յարձակուել էին Լուսիկի վրայ եւ ուզում էին կապկապել նրան , որ
բոլոր ուժով դեռ կուռւմ էր աւագակների հետ : Նա կծում էր ատամնե-
րով , չանկոտում նրանց հրեաները եւ աքացի աւալիս : Բայց ոյժը իրանն
արաւ : Չարագործները Լուսիկի բերանը թաշկինակ դրին որ հայն չհանի,
ապա պինդ պարաններով կապկապելով նրա ձեռքն ու ոտքը դուրս տա-
րան սենեկից :

Լուսիկը արդէն ուշաթափուել էր : Նրա վերջին խօսքը Ստեփանիկի
անուան էր , որ ակամայից դուրս դուռը նրա սրախ խողովներից իսկ թէ
այնուհետեւ ինչ պատահեց — ոչինչ չիմացաւ : Նա չտեսաւ մինչեւ ան-
գամ թէ ինչպէս չարագործները իրեն խրճիթից հեռացնելով , դրին կանաչ
խոտի վրայ , իսկ մի քանիսը ետ դառնալով կրակ տուին իւր տունն ու
օջախը , ուր անցրել էր իւր մանկութեան քաղցր օրերը : Ապա , երբ
բոլորակ դաշախ վրայ իրենց տունը կրակէ փուռնջ կազմելով լուսաւորեց
շրջակայքը , այդ ժամանակ միայն Լուսիկին դրին ձիու վրայ եւ ուր որ
չտապով հեռացան :

Իսկ երբ բացեց իւր աչքերը , նա տեսաւ , որ ինքը մի կամարա-
կապ սենեակներից մէկումն է գտնուում , ուր չէին թափանցում մինչեւ
անգամ արեւի ճառագայթները :

ԺԴ.

Յուճաց քսնակուռ

Եւ յանկարծ Հայաստանի արեւմտեան կողմից երեւացին յունական
լէգէոնները եւ ճանապարհին պատահած գիւղերն ու շէնքերը սկսեցին
մոխրի եւ աւերակների կոյսեր դարձնել . . .

Անի քաղաքը ցնցուեց : Նա զգում էր որ այդ լէգէոնները դէպի
ինքն է գալիս , որ մի հարուածով ջնջի , ոչնչացնի երկրի երեսից չէն
Անին եւ այդպիսով պատժի այն յանդուգն Հայերին , որոնք համարձակ-
ւում են մեծազօր կայսեր դեսպանին անողատուութեամբ յետ դարձնելու ,
եւ դուռդ Յոյները անողորմաբար կոտորում էին Հայերին , ոչնչացնում

պատահող շէնն ու գիւղը եւ յառաջանում գէպի Հայաստանի սիրտը ,
դէպի գոռող Անին , որը արհամարհում էր դոցա :

Յոյները վստահ էին իրենց յաղթութեան վրայ , վստահ էին , որովհետեւ նրանք գիտէին , որ Հայաստանը տէր չունի , որ նա գլուխ չունի , որի թեւերի տակ ժողովուրդով կարողանային զիմադրել նրանց : Ո՞վ կը յառաջանէր իրենց առաջ գուրս գալ քանի որ զահը թափուր էր , իսկ տէրութեան խնամակալը՝ Վեստ Սարգիսը իրենց ձեռքին կոյր գործիք :

Եւ դաւաճանը երբ լսեց Յունաց լէգէոնները դէպի Հայաստանի սահմանները մուտ գործելը , նրա սիրտը թունդ առաւ եւ փառասիրութեան կրակը բորբոքուեցաւ նրա հոգու մէջ : Նա զգում էր , որ իւր իղձերը կատարւում են , որ իւր ծրագիրները հետզհետէ իրականանում են եւ մօտ է այն ժամը , երբ արքայական թաղը կը դնի իւր գլխին եւ կը բազմի Բագրատունեաց գահի վրայ :

Այն ժամանակ վա՛յ իւր հակառակորդներին . . .

Եւ Վեստ Սարգիսը անեղիներէի աչքին թող փակով , յայանեց նրանց թէ գնում է Անիից իւր կալուածքները եւ իբր անտեղեակ Յոյների Հայաստան մտնելուն , հեծաւ իւր նժոյգը եւ սլացաւ Անիից դուրս :

Եւ երբ դուրս թռաւ Անիի դռներից , նրա գէմրի գծագրութիւնը փոխուեցաւ , ուրախութեան եւ յնծութեան ալիքներ անցան նրա երեսի վրայ եւ նա ուժգին մտրակելով իւր ձիուն , երեսը շուռ տուեց դէպի Հայաստանի արեւմտեան սահմանները , ուր արդէն ծխում էին հայ գիւղերը եւ սլացաւ առաջ :

Նրա ռաբերի տակ կարծես հող չլինէր , կարծես օդի մէջ լինէր նա սլանալիս եւ նրա սիրտը ճարում էր անհամբերութիւնից վաղորօք հասնելու Յունաց քանակը :

— Թռի՛ր , իմ ձի , իմ անուշիկ նժոյգ , այժմ դու ինձ Անիից դուրս ես բերում որպէս մի սոսկ իշխան , իսկ շուտով ներս կը բերես իբրեւ թագաւոր , իբրեւ միաշնորհ տէր բոլանդակ Հայաստանի , ասում էր Վեստ Սարգիսը եւ աւելի շտապեցնում ձիուն :

Անցան մի քանի օրեր : Ճերկը դիչեր էր դառնում , իսկ դիչերը ցերեկ , սակայն Վեստ Սարգիս համար հանգստութիւն չկար : Նա զեռ սլանում էր առաջ երբ մի երեկոյ , հետո հորիզոնի վրայ կրակէ լոցեր նկատեց , որոնք երբեմն բոցավառվում էին իսկ երբեմն հանդգնում :

Վեստ Սարգիս գէմքին պատեց անխառնալի մտահոգութիւն եւ նա քաջեց ձիու սանձը , առանց աչքը հեռացնելու այդ բոցերից : Նա կարծես զգաց , որ այդ լոցերի մէջ կատարւում են մարդկային բարբարոսութիւններից ամենաոտոկալի պատկերներ , նա կարծես իմացաւ , որ այնտեղ այլու՛մ են հայկական գիւղեր , ուր կրակին մատնուելով Հայոց կովերն ու ոչխարները , անդն ու անդաստանը , անխնայ կոտորւում են իւր իսկ հայրենակիցներն ու ազգականները . . .

Վեհա Սարգիսը ախրեց : Նրա սրտի մէջ անցաւ մի տեսակ անբա-
յատրելի յոյժ . որը առժամանակ յեղաշրջեց նրա մտքերը , նրա հոգու
բոլոր տրամադրութիւնները :

— Այդ ի՞նչ կրակներ են , դարձաւ նա իրենից միշտ անբաժան
Նղոյին , որը նոյնպէս հետաքրքրութեամբ նայում էր կրակներին :

— Տէ՛ր , աշնանդ Յունաց բանակն է աեղաւորուած ուր մենք չառ-
պում ենք , պատասխանեց Նղոն ուղիղ պատասխանից չեղունելով :

Վեհա Սարգիսը աւելի մոայլուեց : Նա ուզում էր լսել , որ այդ
կրակները ուրիշ բան են գուշակում եւ ոչ թէ հրդեհ , աւերածութիւն ,
այն ինչ Նղոն այդ մասին ոչինչ չասաց , թէեւ գիտէր նրանց նշանակու-
թիւնը : Մի՞թէ Նղոն էլ սարսափում է իրեն նման այդ բոցերի վրայ
նայելիս , մտածեց Վեհա Սարգիսը եւ կրկին դիմեց նրան .

— Նղո՛ւ , ես քեզ հարցնում եմ այդ ի՞նչ կրակներ են , որ լուսաւ
ւորում են խաւար չբժակայքը :

— Յունաց բանակի խարոյկներն են , տէր , որի վրայ նրանք
աաքացնում են իրենց սառած մարմինները , պատասխանեց Նղոն մի տե-
սակ զարհուրելի դիւակա՛ն ժողիտ արձակելով :

Վեհա Սարգիսը նայեց նրան եւ սարսուեց : Իւր զինակցի գէմքը զար-
հուրելի էր :

Նրանք լուռ կրկին ատաջ անցան : Բոցերը հետզհետէ պարզւում
էին եւ նրանց մէջ նկատուում չարժողութիւններ :

— Իշխա՛ն , մի փոքր էլ որ առաջ գնանք , կրեւեայ Յունացք բա-
նակը : Չե՞ս տեսնում , ահա բլրի ստորոտին արդէն երեւում են Յունաց
տաղաւարները , ասաց Նղոն եւ մատով ցոյց տուեց մօտակայ բլրի առա-
րտը :

Վեհա Սարգիսը ոչինչ չպատասխանեց եւ նրանք կրկին ատաջ էին
գնում . երբ իրենց հենց ոտքերի տակ ստուերների նման լսոնեք նկա-
տեցին , որոնք ճանապարհից աջ ու ձախ չեղունելով շտապով թափնւում
էին թփերի ու մացառների մէջ :

Նրանցից մի քանիսը մինչեւ անգամ խելագարների նման առաջ
վազելով , չնկատեցին ձիաւորներին եւ ուղղակի ձիերի ոտքերի տակ
ընկնելով , կանգնեցրին Վեհա Սարգսի ձիուն :

— Ո՞վ ես դու , կանչեց իշխանը իւր ձիու ոտքերի տակ թաւալ-
ուով հառաչող կնոջը , որը ամուր գրկել էր իւր ծծի երեխային : Յու-
սահատուած կի՛նը երբ նկատեց իշխանական զգեստը եւ լսեց հայ լեզուն ,
ուրախութիւնից փաթաթուեց ձիու ոտքերին եւ հառաչելով կանչեց .

— Տէ՛ր , ազատեցէ՛ք մեզ , խղճացէ՛ք , մեզ կոտորում են . . .

— Ո՞վ է կոտորում , հարցրեց խեղտուած ձայնով Վեհա Սարգիսը :

— Յոյները , տէր , նրանք կրակ տալին մեր գիւղը եւ անխնայ
կոտորում են մեզ :

— Իշխա՛ն, թողէ՛ք դրանց եւ մենք շտապենք առաջ, չե՞ս տեսնում, ահա մի խումբ Յունաց զօրքերից գէպի մեղ ձե՛ն գալիս, ասաց Եղօն եւ ցոյց տուեց իրենց մօտեցող զինուորների փոքրիկ խմբին :

Վեստ Սարգիսը ցնցուեց, նա թափ տուեց ձիու, սանձը եւ իւր ձիու ոտքերի տակ կոխկոտակելով հառաչող կնոջը, սլացաւ առաջ : Նա լսեց թէ ինչպէս կիրնը սուր, սերտ կարատող ձայնով ծղրտաց ու մորմաքուռող ձայնով կանչեց .

— Անիծեա՛լ լիւնիս, դու սպանեցիր իմ ծծկեր մանկանը . . .

« Անիծեալ լիւնիս » և մրմուռւմ էր ինչո՛ն իրեն Վեստ Սարգիսը եւ սլանում առաջ, մինչդեռ այդ խօսքերը անջնջելի կերպով գրոշմւում էր նրա հոգու մէջ :

Վեստ Սարգիսը եւ Եղօն մի փոքր էլ առաջ գնացին, երբ Յունաց զինեալ խումբը կանգնեցրեց նրանց :

— Ո՞վ էք դուք եւ ո՞ւր էք գնում, հարցրեց խմբապետը սուրը մերկացնելով եւ կտրելով իշխանի առաջը :

— Զէնդդ ցած դիր, մենք թշնամիներ չենք, այլ բարեկամներ, ասաց խրոխտ ձայնով Վեստ Սարգիսը եւ արիւնը բորբոքուեց նրա երակներում : Նա զգում էր, որ բաղտը իւր հետ հանաքներ էր անում եւ հասարակ զինուորն անգամ իւր դէմ դէնք բարձրացնում :

— Ուրեմն ձեզ կը քանենք մեր բանակը եւ այնուհետեւ ինքը հրամանատարը գլխէ թէ ինչպէս կը վարուի ձեզ հետ, պատասխանեց խումբապետը :

— Ո՞րտեղ է ձեր հրամանատարի վրանը, ցոյց տուէ՛ք ինձ ասաց իշխանը :

— Այս բոպէիս մենք ձեզ կը տանենք, ասաց խմբապետը եւ իւր խմբով շրջապատելով իշխանին եւ իւր զինակցին որպէս գերի, մտան Յունաց բանակը :

Վեստ Սարգիսը երբ աջ ու ձախ նայեց, տեսաւ, որ ամբողջ Յունաց բանակը խիստ ուրախութեան մէջ էր : Յունաց բանակում սկսուել էր կերուխումը հայ շինականների արիւն քրտնքի աւարով . . .

(Շարունակելի)

ԲԱԳՐԱՏ ԱՅՎԱԶԵԱՆԾ

